Ольга Осадця

КОМПОЗИТОРСЬКА ТВОРЧІСТЬ ЄВГЕНА КУПЧИНСЬКОГО

Відділення «Палац мистецтв ім. О. і Т. Антоновичів»
при Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника

Проаналізовано композиторський доробок Є. Купчинського, який майже все життя поряд із виконанням своїх душпастирських обов'язків активно займався творчістю та музично-просвітницькою діяльністю.

Наприкінці XIX – у першій половині XX ст. в музичному середовищі Галичини паралельно з митцями-професіоналами (це, в першу чергу, В. Барвінський, Ф. Колеса, С. Людкевич, Н. Нижанківський, що навчались у великих культурних центрах Європи, у Відні та Празі) продовжують працювати композитори, які не мають повновартісної спеціальної освіти і творчість яких покликана до життя або прикладними цілями, або аматорськими схильностями; які залишились вірними романтично-фольклорним принципам творчості. Особлива роль у розвитку галицької музичної культури належить композиторам-священикам. Серед їх числа – П. Бажанський, Й. Кишакевич, Я. Ярославенко, В. Безкоровайний, М. Копко та багато інших, творчість яких розглядається під кутом зору кульмінації аматорства. На нашу думку, паралель можна зробити і стосовно творчості Євгена Купчинського. Майже все життя поруч із виконанням своїх душпастирських обов'язків він активно займався творчістю та музично-просвітницькою діяльністю.

Аматорська музика займала проміжне місце між народною та професійною і функціонувала у хорових, вокальних та інструментальних жанрах. Аматорські музичні композиції поповнювали репертуар домашнього музикування, іноді звучали на концертах, широко впроваджувалися до педагогічної практики. Тут слушно нагадати і про трактування терміна «дилетантська музика» В. Витвицьким як середньої музики (термін К. Дальгауза), яка, на відміну від професіональної музики з її високими жанрами (оперним чи симфонічним), могла спокійно розвиватись і функціонувати в галицькому середовищі; повністю відповідаючи салонним потребам, і саме це визначає її вартість. Попри певну традиційність музично-виразових засобів, ця музика приваблює мелодичним багатством, органічністю перевтілення національних інтонаційних джерел,

добрим володінням формою. Для неї характерна дохідливість, емоційна відкритість; це твори близькі і зрозумілі багатьом людям.

Творча спадщина Є. Купчинського невелика за обсягом: список збережених творів нараховує понад 50 одиниць. Реконструкція її на сьогодні ускладнена тим, що багато творів не збереглося. Про деякі твори відомо лише з відгуків у тогочасній пресі. Частина (сподіваємось – основна) творчого доробку збереглась у родинному архіві онука композитора – Олега Купчинського.

Композиторський доробок Є. Купчинського здебільшого зосереджується у камерно-інструментальному жанрі (твори для цитри), разом з тим ряд творів належать до камерно-вокального та хорового жанрів. Це оригінальні твори й опрацювання (народних пісень чи творів інших композиторів); між цими двома різновидами немає чіткого розмежування, оскільки Є. Купчинський був концертуючим цитристом, який часто концертував як соліст і ансамбліст і вся його музична творчість призначалась насамперед для поповнення виконавського репертуару.

Як композитор Є. Купчинський розпочав свою творчу діяльність з жанру камерно-вокальної музики (солоспівів) і хорів. Перші нотодруки солоспівів композитора відносяться, ймовірно, до 1889 р., коли у львівському видавництві «Бібліотека музикальна» появляються його солоспіви «Доля» на слова Т. Шевченка, «Моя пісня» на слова М. Бачинського та «У садочку» на слова К. Студинського (під псевдонімом Кость Вікторин). У рукописі залишився солоспів на слова Т. Шевченка «Не тополю високую». Хоровий доробок композитора складають його обробки «Колисанка» та «Смерть Отамана».

У камерно-інструментальній музиці Є. Купчинського (твори для цитри) простежується засвоєння досягнень західноєвропейської та української романтичної музики, що своєрідно проявилось у жанровому плані, в образно-інтонаційній сфері з переважанням лірики й танцювальної жанровості, у мелодичних, гармонічних, фактурних ознаках.

Перші нотодруки творів для цитри Є. Купчинського появляються у 1902 р., започатковано серію «Руський цитрист», що видавалась на кошти автора. Усього впродовж 1902-1904 років побачили світ 10 випусків з цієї серії. Це був вагомий внесок у тогочасний виконавський репертуар для цитри в Галичині.

Перший зошит має зазначені місце і дату: «Львів, 1902», інші – недатовані. До цієї серії увійшли різні за характером твори: «За вітчину», «Рідний край», «Чом ти, Галю, не танцюєш», «Чіча», «Ні звідки потіхи», «Наталка Полтавка», «Зеленая рута» та ін. Примірники майстерно художньо оформлені, їхні титульні сторінки прикрашені літографіями А. Андрейчина і містять (за винятком зош. 1) зображення концертної цитри, придбаної виконавцем у Відні за власні кошти. Саме з цим інструментом Є. Купчинський виступав на всіх відповідальних концертах, довівши свою майстерність до рівня високої віртуозности.

Популярність творів Є. Купчинського для цитри спонукала до творчості в цьому жанрі інших галицьких композиторів – В. Безкоровайного, М. Кумановського, Е. Зарицького. Важливо наголосити на фактах безпосередньої причетності Є. Купчинського до видавничої справи. Зокрема, в матеріалах, присвячених видавництву «Бібліотека музикальна» і вміщених в газеті «Діло», відзначається активна участь Є. Купчинського у діяльності цього видавництва. Очевидно, з його допомогою в 1886 р. появилися друком композиції для цитри його колеги Миколи Кумановського.

У межах інструментального розділу виділимо окремі підрозділи за жанрово-видовою ознакою, які продиктував сам матеріал: 1. Музичні картини; 2. Пісні; 3. Попурі на теми народних пісень; 4. Дивертисменти, фантазії; 5. Танцювальні п'єси; 6. Ліричні п'єси; 7. Марші.

Серед них твори розгорнутого плану (музичні картини, попурі на теми народних пісень, дивертисменти і фантазії, як визначив їх сам композитор) та мініятюри. За характером викладу музичного матеріялу твори перших трьох груп майже не відрізняються між собою. Різнить їх, в основному, лише вибір тем: у музичних картинах це, як правило, стрілецькі, рідше народні, популярні пісні, які піддаються незначному розвитку. Попурі складені лише на теми українських народних пісень переважно західноукраїнського регіону, які, не змінюючись, чергуються між собою. Загалом у творах Є.Купчинського з народною тематикою і образністю (яких є більшість), створених на основі народнопісенних цитат, проявилась «народна» стильова лінія романтичного типу з переважанням фольклорної інтонаційности, властива композиторському стилю М. Лисенка. Найважливішим для композитора було збереження специфічної і неповторної краси пісні. Повертаючись до більш

традиційних засад гармонії, фактури, форми, Є. Купчинський використовує різні гармонічні ефекти, акордовий та гомофонно-гармонічний типи фактури, подає пісні в доступній, але майстерній формі. Жанр інструментальної обробки широко застосовувався у виконавській практиці (сольній і ансамблевій) та в домашньому музикуванні; цим пояснюється його активне культивування іншими українськими композиторами Галичини, зокрема О. Нижанківським, Я. Барничем, І. Левицьким.

Дивертисменти Є. Купчинського – це переважно легкі віртуозні п'єси, побудовані за мотивами з опер М. Лисенка («Наталка полтавка», «Різдвяна ніч»). Натомість фантазії («Нізвідки потіхи», «Сіромаха», «У млині») мають характер варіяцій і різняться лише мало помітним розвитком основних оперних тем.

Полька, вальс, полонез, – ці танці стали художнім, фольклорно-тематичним і конструктивно-формотворчим джерелом жанру танцю в творах Є. Купчинського «Весною», «Кокотуля», «Осінні настрої», «Чом ти, Галю, не танцюєш», «Чіча».

У творі «Пісня без слів» як вторинному загально ліричному жанрі камерно-інструментальної творчості створюється такий тип образності, що не має словесної конкретизації змісту як зразок непрограмного твору. Композитор виражає спокійну споглядальність настрою людини, яка милується красою природи. Світло-ліричний емоційний стан в цій мініатюрі композитор створив з ніжною й тендітною музичною образністю. Поряд з цим підрозділи танцювальних і ліричних п'єс доповнюють опрацювання творів інших композиторів, переважно західноєвропейських: польки, вальси, пісні без слів, ноктюрни Ф. Шопена, Ш.Гуно, А.Губера, Фр. Кальбахера та ін.

Жанр маршу як в українській фортепіанній музиці, так і в творчості Є. Купчинського кількісно не поступається пісні і танцю. Відомі марші військового типу «Василь Вишиваний», «Генерал Тарнавський», «За Вітчину», «Січ іде». Військовий тип маршу представлено в українській фортепіанній творчості композиціями М. Лисенка («Запорізький марш»), Д. Січинського («Сагайдачний»), С. Людкевича (січовий марш «Ой, ішли наші славні запорожці»), В. Барвінського («Гей, там на горі Січ іде»). Зразки траурного маршу в інструментальному доробку Є. Купчинського – «Зеленая рута: Траурний марш», «Стрілецькі могили» – основуються на матеріалі стрілецьких пісень-маршів.

Загалом військові і траурні марші Є. Купчинського тісно пов'язані з українським музичним фольклором. У різновиді військових маршів мужній, вольовий характер музики творів втілює ознаки двох жанрів – пісні і маршу. Елементи маршовості, закладені у творах (інтонації суворого характеру, розгортання течії музики у квадратному метрі з акцентуванням сильної долі, рух цієї течії, що дорівнює швидкості людського кроку, акордовий виклад тематичного матеріалу, закличні кварто-квінтові інтонації), природно діють на сприйняття як усталені жанрові прикмети маршу.

Все це робить музику Є. Купчинського неординарною, неповторною у своїй глибокій щирості і душевності. Своєю простотою та доступністю ці твори несуть заряд живої енергії, створюють враження невловимості, свободи та фантазійності думки. Композиторська творчість Є. Купчинського ще маловідома сучасному слухачеві, її належить широко «впроваджувати в обіг», в концертне життя і всіляко пропагувати.

Нотографічний список творів Євгена Купчинського

Солоспіви

1. Доля. Сл. Т. Шевченка.
2. Моя пісня. Сл. М. Бачинського.
3. Не тополю високую. Сл. Т. Шевченка.
4. У садочку. Сл. К. Викторина (К. Студинського).

Хори

5. Колисанка: Для мішаного хору / Оброб. Є. Купчинського.
6. Смерть Отамана: Для мішаного хору / Оброб. Є. Купчинського.

Твори для цитри

7. А волошин сіно косить: Potpourri.
8. Барабаш і Хмельницький: Дума / Оброб. Є. Купчинського.
9. Василь Вишиваний: Марш.
10. Весною: Концертний полонез.
11. В своїй хаті: Музична картина.
12. Генерал Тарнавський: Марш.
13. Дивертисмент з опери «Наталка Полтавка» М. Лисенка.
14. Дума про Хведора Безродного / Оброб. Є. Купчинського.
15. З «Різдвяної ночі»: Concertant.

16. За Вітчину: Марш.
17. Закувала сива зозуленька: Музична картина.
18. Засвистали козаченьки: Potpourri.
19.Зеленая рута: Траурний марш.
20. Їхав стрілець на війноньку: Музична картина.
21. Калино, калино: Potpourri з народних пісень.
22. Кокотуля: Полька французька.
23. Маруся отравилась: Рос. народна пісня / Оброб. Є. Купчинського.
24. Нізвідки потіхи: Фантазія.
25. Ой закувала сива зозуленька: Музична картина.
26. Ой нависли чорні хмари: Ноктюрн.
27. Ой ти зоре вечірняя: Музична картина.
28. Ой у лузі червона калина: Музична картина.
29. Ой що ж бо то за ворон: Музична картина.
30. Олексій Попович (Гей на Чорнім морі): Дума / Оброб. Є. Купчинського.
31. Осінні настрої: Вальс.
32. Павленко: Марш.
33. Пісня без слів.
34. Поздоровлення Відневі: Серенада.
35. Попуррі з народних пісень.
36. Рідний край: Музична картина.
37. Родимий краю: Potpourri з народних пісень.
38. Сіромаха: Фантазія.
39. Січ іде: Марш.
40. Стенька-Разин-Марш: Попурі на теми рос. народних пісень.
41. Стрілецькі могили: Траурний марш. 1920.
42. Там на горі жито: Концертна пісня. 1920.
43. У млині: Фантазія.
44. [Українські народні пісні] / Оброб. Є. Купчинського. Рукоп. Зміст: Ой не цвіти буйним цвітом. В гай темненький вийшла. Питається вітер смерти. Коли б мені, Господи. Ой не стелися, хрещатий барвінку. Бо війна війною. Виклик. Ой та зажурились стрільці січовії. Ой ходила дівчина бережком. Козак від'їжджає. Знову кров, гаряча кров. Оженився, тай біда.
45. Чіча: Концертна полька.
46. Чом ти, Галю, не танцюєш?: Полька.
47. Чорна рілля ізорана / Оброб. Є. Купчинського. Рукоп.

48. Чуєш, брате мій: Музична картина.
49. Ямщик: Рос. народна пісня / Оброб. Є. Купчинського.

Перекладення для цитри творів інших композиторів

50. Бакалейников. Пожалей.
51. Вагнер Ф. Am see: Lied ohne Worte.
52. Гауштайн. Feenstimmen; Serenade. 1933.
53. Губер А. Flustige Gedanken. 1933.
54. Люччі Л.[Lucci L]. La tradita.
55. Масканьї П. Intermezzo d'Opera «Cavaleria rusticana». 1933.
56. Невядомський С. Jak ze cie mam brac, dziewczyno?
57. Шопен Ф. Мазурки N 1, 2, 5, 8, 19, 22, 25, 31; Похоронний марш; Ноктюрн Op. 9, N. 2.